

UDK: 37.015.3(075.8)

Shoxista XOLMUROTOVA,
TerDU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi
E-mail: shoxista_xolmurotova@mail.uz

"Ma'mun-universiteti" NTM professori psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent D.A.Urazbayeva taqrizi asosida

FACTORS INVOLVING THE PSYCHOLOGICAL INFLUENCE OF PERSONS OBSESSED ON WOMEN

Annotation

In the era of current global changes and the evolution of spiritual values, the strength of the family, which is the basis of society, could not be imagined without intelligent and wise women. Therefore, there are many women in our society who are role models for others with their behavior, mind and thinking, understanding, intellect and taste. But among them, unfortunately, there are also those who tarnish the great name of women and cause their honor to be trampled.

Key words: Behavior, consciousness, thinking, perception, intelligence, global change, spiritual values.

ФАКТОРЫ, ОКАЗЫВАЮЩИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ НА ЖЕНЩИН

Аннотация

В эпоху современных глобальных изменений и эволюции духовных ценностей крепость семьи, являющейся основой общества, невозможно представить без умных и мудрых женщин. Поэтому в нашем обществе немало женщин, которые своим поведением, умом и мышлением, проницательностью, умом и вкусом являются образцом для подражания для окружающих. Но среди них, к сожалению, есть и такие, которые порочат великое имя женщин и заставляют попираť их честь.

Ключевые слова: Поведение, сознание, мышление, понимание, интеллект, глобальные изменения, духовные ценности.

AYOLLARGA MUTAASSIB SHAXSLAR TOMONIDAN PSIXOLIGIK TA'SIR SOLAYOTGAN OMILLAR

Annotatsiya

Hozirgi global o'zgarishlar, ma'naviy qadriyatlar evrilish davrida jamiyat negizida bo'lgan oila mustahkamligini oqila va dono ayollarsiz tasavur etib bo'lmadi. Binobarin, jamiyatimizda o'zining xulq atvori, ong va tafakkuri, fahm farosati, aql zakovati hamda didi bilan boshqalarga namunama bo'lib kelayotgan ayollar ko'p. Ammo ular orasida ayol degan buyuk nomga dog' tushurayotgan va o'z sha'ning toptalishiga sabab bo'layotganlar ham, afsuski topiladi.

Kalit so'zlar: Xulq atvori, ong, tafakkuri, fahm farosati, aql zakovat, global o'zgarishlar, ma'naviy qadriyatlar.

Kirish. Inson o'zining kognitiv (aqliy) faoliyati davomida o'zidan bir necha milliard masofa uzoqlikdagi sayyoralarini kashf etdi. Lekin xaligacha o'zini, «men»ligini to'lik va aniq o'rgana olmayapti. Xar qancha urinmasin, o'z ichidagi «men»ning buyruqlariga qulok osmokda, o'zi uchun nomaqbul bo'lgan xususiyatlaridan voz kecha olmayapti. Xaligacha giyoxvandlik separatizm, ayirmachilik, turli diniy – axloqiy buzilishlar ko'paymokdagi, ammo ozaymayapti. Inson shaxsiyati demormatsiyasi (o'zgarishi) natijasida paydo bo'livchi va uni manqurtlik darajasiga qadar olib boruvchi illatlardan biri mutaassiblikdir. Mutaassib (fanat-fanatisus so'zi bilan sinonim bo'lib, «g'azablangan», «jazavasi tutgan» ma'nolarini bildiradi) shaxs qandaydir g'oya yoki e'tiqodda oxirgi nuqtasigacha yetgan, shunga mukkasidan ketgan va boshqa g'oyalarni kesin inkor etuvchi ruhiy holat hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mutaassiblar o'z g'oyalaridan boshqa har qanday qarash va e'tiqodlarga murosasiz munosabatda bo'ladilar. Ularda o'z «men»ligini atrofga ko'rsatishga intilish xissi yuqori bo'ladi. Qolaversa, mutaassib shaxsga xos asosiy xususiyatlardan biri bu egoizmining rivojlanganligidadir. Binobarin, o'z fikri, xohishlarini amalga oshirish mutaassiblarning bosh maqsadi sanaladi. Ayrim mutaxassislar esa mutaassiblikning asosida kuchli ehtiros bilan ijtimoiy muhit, muayyan guruh yoki shaxsga yoqish istagi yotadi deb, ta'kidlaydilar.

Achinarlisi, nosog'lom e'tikod egalariining nozik xilqat hisoblanuvchi ayollarimizga turli usul va vositalar orqali ta'sir o'tkazishi orqali bir oilaning mahallaning va butun bir jamiyatning xavfsizligiga rahna solmoqdalar. Bunda ular

ayollar psixologiyasidagi nozik jihatlardan, kuchli gipnotik usullardan foydalanmoqdalar. Mutaassiblikning bugungi kunda ko'plab ko'rinishlari mavjud bo'lib, ulardan:

- siyosiy mutaassiblik;
- san'at mutaassibligi;
- sport mutaassibligi;
- milliy mutaassibligi;
- diniy mutaassibligi;
- g'oyaviy mutaassiblik kabilarni sanab o'tish mumkin.

Yuqoridigilardan bugungi kunda inson ruhiyati va ijtimoiy tinchlikka katta xavf tug'dirayotgani bu diniy mutaassiblik masalalaridir. Mamlakatimiz mustaqillikni qo'lga kiritgach, barcha sohalar kabi diniy sohada xam katta islohatlar amalga oshirildi. Islom dini arkonlarini amalga oshirish uchun barcha sharoitlar yaratildi. Ammo shu o'zgarishlarga qaramay, yurtimizda mavjud siyosatimizni o'zgartirish, noqonuniy (xalifalikka asoslangan xayoliy) tizimni o'rnatishga qaratilgan bir qancha oqimlar o'z faoliyatini yashirincha olib bormokda. Ular o'z g'oyalarni yosh diniy saviyasi past, ijtimoiy ximoyaga muxtoj qatlarga qaratmoqdalar. Ular yuqoridagilar orasidan mutaassib bo'lgan manqurtlarni tayorlamokdalarki, ular nafaqat ota-onalari, balki o'z yurtining tinchligiga tahdid qilmokdalar. Xuquqni himoya qiluvchi qator organlar faoliyati yordamida ularning soni ancha ozayadi, ammo ularning butkul bartaraf qilish imkoniyati xozirgacha topilmadi. Diniy mutaassiblik tufayli ozodlikdan mahrum etilganlarning ayrimlari bu faoliyatlarini jazo muddatini o'tab bo'lib xam qayta davom ettirmokdalar. Bu esa mutaassib shaxslarni, ularning

psixologiyasini chuqur bilish, tahlil kilish kabi masalalarni oldinga surmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Psixologlar erkaklardan farqli ravishda ayollarga xos qator xususiyatlarni qayd etganlar. Ulardan:

- bo'ysunuvchanlik;
- irratsional (mantiqiy bo'lmagan) yondashuv;
- ustanovka (shaxsning biror xatti-harakatga nisbatan ichki hozirgi)ning qat'iy emasligi;
- tashqi ta'sirlarga tez beriluvchanlik;
- axborot olishga nisbatan qiziqishlarning dominanta (ustun)ligi;
- ijtimoiy munosabatlarga kirishishga xohishning kuchliligi;
- ko'pchilikka bevosita ta'sir o'tkaza olishi;
- psixologik stresslarga chidamsizligi;
- reallikdan xayolot olamining ustunligi va boshqalar.

Ma'lumki, mutaassib shaxslarning asosiy maqsadlari bu – o'z g'oyalari sodiq manqurtlarning sonini oshirish bilan o'z vazifalarini ularga yuklash va shunday "savob" ishlarini imkoni boricha sezdirmasdan olib borishdir. Mutaassiblikning paydo bo'lishiga qator omillar sabab bo'ladi:

- hayotda o'z o'rnini topa olmaslik;
- ma'lum psixologik zarbalarga uchragan insonlar o'z qadriyatlar tizimini o'zgartirishga majbur bo'ladilar va aynan ular mutaassiblar uchun "zarur" insonlardir;
- insonda tabiatan taqiqlangan yoki noma'lum har qanday narsa va hodisaga intilish hissi mavjud. Ayollarda aynan shu xususiyat yaqqol namoyon bo'ladi;
- ayollar har qanday shov-shuvli ma'lumotlarga qiziquvchan bo'ladilar va shov-shuvli axborotlarni tarqatish orqali o'zlarining ijtimoiy faolliklarini namoyish qilishga intiladilar;
- "muammoli" hayotdan chiqish yo'lini emas, ko'pincha butunlay "qutilish" yo'llarini izlaydilar;
- ijtimoiy munosabatlarga kirishish ehtiyoji yuqori bo'lgani sabab, doimo hamfikr, dardkashga muhtoj bo'ladilar.

Tahlil va natijalar. Mashhur psixolog A.Adler o'zining "To'liqsizlik kompleksi" nazaryasi orqali katta shuhrat qozongan. Unga ko'ra, har bir inson ma'lum bir kamchilik bilan tug'iladi. U o'zidagi ma'lum kamchilikni boshqa bir xususiyat bilan kompensatsiya qilishga xarakat qiladi. YA'ni bunda do'stlari kam, tashqi ko'rinishi yoki nutqi, ko'rish a'zosiida kamchiligi bor ayollar yuqoridagi bo'shliqlarni boshqa bilan to'ldirishga xarakat qiladilar va shunda ularning ayrimlari mutaassiblar tuzog'iga tushib qoladilar.

O'ziga xos xususiyatlari tufayli ayollar ekstremistik kuchlarning oson o'ljasi aylanmoqda. O'zbek xonadonlarida ayollar asosan uy yumushlari bilan mashg'ul bo'ladilar. Shu sabab ularda ijtimoiylashuv jarayonlari nisbatan sekin kechadi. Bunday vaziyat ayol ruhiyatiga mavjud holatlardan qoniqmaslik hissini paydo qiladi. Muttassiblar esa bu vaziyatdan unumli foydalanib, ularga quyidagicha psixologik ta'sir o'tkazishga urinadilar:

Ular bu hayotni daxshatli bir tusda tasvirlaydilar va bunga ishontiradilar xam .O'z o'rnida xayotidan norozi ayol ongida o'zini oqlashlik ya'ni, " Men yomon emasman balki dunyo,odamlar yomon shuning uchun men qiynalyapman" degan g'oyani shakillantiradilar.

Ayollarni o'z g'oyalari asosida tashkil topgan guruxga olib boradilar va unga xushomad kilib, "haqiqiy xayot aslida mana shu" ekanini singdirdilar.Ayollarga bunday e'tibor va xushomad shu qadar ta'sir qiladiki,ular xatto bu yerda qolish uchun barcha narsaga tayor bo'ladilar.

O'z g'oyalari va "buyuk" vazifalari haqida o'lim va oxirat,jazo xaqidagi shunchalik ulug'vor nutqlar

so'zlaydilar,ki, ayollarda tanqidiy tafakkur yuqolib o'rniga tafakkur rigidligi ustunlik qila boshlaydi.

O'zini tug'ilganidan buyon "noto'g'ri" yulda ekanligini anglagan ayol umri davomida o'zlashtirgan qadriyatlarini butkul o'zgartirish kerak ,degan fikrga keladi. Shuncha umrim zoye ketibdi,endi nima qilish kerak , deb xayotda esankirab qolgan ayol osongina oqimlar tuzog'iga ilinadi.

O'z oilalari ,yaknlari " xato yulda ekanliklari bois ularni xam o'zlari "haq"deb bilgan yo'lga boshlashga xarakat qiladilar va hatto o'z yullariga yurmaslar ulardan osongina voz kechib ham yuboradilar.

Qolaversa, mutaassiblar avvaliga ochiq - oydin targ'ibotga o'tmay, dastlab farzandlar, taomlar, mish-mishlarni muhokama qilib boradilar.Ular ayollarni buyunuvchanlik xususiyatlaridan foydalanib,oqim yetakchisi bilan mulqot tashkillashtiradilar. Ayollarda yetakchi hakida " u xech qachon xato qilmaydi" degan fikrni shakillantiradilar.Vaqt o'tishi bilan oqim yetakchisining har qanday gapi bu ayol uchun mutlaq haqiqat va bajarilishi lozim bo'lgan vazifaga aylanib boradi. Mutaassib shaxslarning asosiy maqsadlari ularning g'oyalari sodiq manqurtlar sonini oshirish bilan o'z vazifalarini ularga yuklash va amalga oshirayotgan "savob" ishlarini imkon boricha sezdirmasdan olib borishdir. Ayollarning turli oqim va sektalarga kirib qolishida ham bir qator omillar sabab bo'lishi mumkin. Jumladan, turli oqimlarning etibori eng avvalo ijtimoiy ximoyaga muhtoj qatlamga qaratiladi. Ular boquvchisini yo'qotgan oilalardagi beva ayollar, farzandini yolg'iz o'stirayotgan, moddiy jihatdan ehtiyojmand, tushkun kayfiyatga tushib qolgan, ximoyaga muhtoj, hatto og'ir kasallikka chalingan ayollar bo'lishi ham mumkin. Psixologik muvozanati izdan chiqqan ayollarga turli yordamlar ko'rsatish, dalda berish vositasida ishonchini qozongan oqim yoki sekta vakillari ularning o'z maqsadlari yo'lida qurbon qilishlari osonroq kechadi. Bunda ayollarning nafaqat ruhan ezilganliklari, balki jismonan kuchsizliklaridan foydalanib, ularga zug'um o'tkazilishi, kaltaklanishi, narkotik moddalarga qaram qilib qo'yilishi ham ehtimoldan yiroq emas.

Ba'zi ayollarning yuqorida qayd etilganidek, diniy va dunyoviy bilimlarning yetarli darajada o'zlashtirmaganlari hamda din niqobi ostidagi ekstremistik tashkilotlar asl maqsadlari haqida bilmasliklar turli diniy oqimlar ta'siriga tushib qolishlariga sabab bo'lsa, ba'zan ayolarning diniy bilimlarga chanqoqliklari, unga erishi yo'lida noto'g'ri yo'lni tanlashlari, xususan islom dinini o'rganish va uni muqaddas ma'nalarini asl holidan o'qishga bo'lgan qiziqishlari, lekin zaruriy bilimlarni qayerdan olish haqidagi ma'lumotlarga ega emaliliklari ularning aldanib qolishlariga zamin yaratmoqda. Dinniyo saboq olaman, deb ekstremistik kayfiyatdagi kimsalar tuzog'iga tushib qolgan ayollarga "sof islom dini aqidalaridan saboq berish" davolari bilan yashirin tarzda arab imlosi, islom dini ahkomlari va ibodatlarini o'rgatish baxonasida turli buzg'unchi g'oyalar singdirilgan ma'ruzalar bilan tanishtiradilar, ta'qiqlangan adabiyot, vedio va audio materiallar tarqatadilar. Ayollar esa,o'zlari bilgan holda ekstremistik guruxga moyil shaxs va hatto gurux a'zosi faollaridan biriga aylanib boradilar.

Diniy – ekstremistik oqimlarga a'zo ayollar, avvalo, yangi guruhlarni tuzish va ekstremistik g'oyalarni kuchaytirish maksadida o'z ruhiyatlarini ustida ishlaydi; o'z guruhiga yetakchilik saloxiyatiga ega, ta'sir o'tkaza oladigan ayollarni to'plashga harakat qiladilar. Natijada ong ostida yoshlikdan itoatkorlik singdirilgan ayrim o'zbek ayollar bunday "ta'sirga" ega xarizmatik ayollarning oson o'ljasi aylanadi.

Hozirgi kunda mutaassib ayollarga internet, ijtimoiy tarmoqlar orqali halifalik davlatini barpo qilish va islomiy xukmlarni joriy qilish yo'lida "jihod" qilayotgan jangchi erkaklarga o'zini bag'ishlash,ya'ni "nikoh jihodi" ni amalga

o'shinish keng targ'ib qilinmokda. Bunda ayol guruxdagi aynan bir erkakning mahrami bo'lib qolmaydi, balki guruxdagi turmush o'rtog'i jangda vafot etsa, ikkinchi jangariga turmushga chiqaveradi yoki vafot etgan turmush o'rtog'i bilan tez kunda "jannatga kurinish" niyatida o'z o'limiga rozi bo'ladi va "shahidlik belbog'ini" bog'laydi. Vaholanki, islom ta'limotiga ko'ra, insonga berilgan jon ne'mati Yaratganning eng buyuk ne'matlaridan sanaladi.

Xulosa va takliflar. Mutaassib shaxslar tomonidan ayollarda egotsentrizm ("men" yuqori ifodalanganligi)ni shakllantiradi. Bunda "biz yaxshi", "boshqalar esa yomon" prinsipi ustivor bo'la boshlaydi.

Ayollarni mustaqil fikrlashi, erkinligi xatto bo'sh vaqti xam nazoratda bo'ladi va bu xolat o'z o'rnida ayollarda agressivlik (tajovuzkorlik) tuyg'usini shakllantiradi.

Mutaassiblar endi ta'sirning yanada samaraliroq uslubi bo'lmish jamoaviy ta'sir o'tkazishni boshlaydilar. Ayollar ma'lum fikrni mutlaqo noto'g'ri ekanligini bilsalarda, jamoaviy bosim ostida ongsiz xolatda uni ma'qullaydilar.

Mutaassiblar shunday psixo-sotsial muhit yaratishadi, endi bu yo'ldan qaytish va oqimga "xiyonat qilish" ning imkoni yo'qligi uqtiriladi.

Turli ta'sirlar natijasida ayollarda autizm (o'z qobig'iga o'ralib qolish) shakllanadi. Natijada ular qaysar, tushunarsiz, fe'l – atvori tajovuzkor xolatga keladi.

Mutaassib shaxslar ayollarni o'z xisssiyotlarin jilovlashga, ya'ni xisssiy beparvolikka olib boradilar. Natijada ayollardagi mexr, bir birini tushnish, o'zaro hamkorlikabi xisssiy kechinmalar o'rnini sovuqqonlik, interiozatsiyalashuv (ichga yutish, sirilik) jarayonlari egallaydi.

Ayollarga jannat, uning tavsiflari axllari shu qadar chiroyli buyoqlarda yetkaziladiki, natijada ayollar bu qorong'u dunyoda qiyalib yashashdan boqiy jannatga keti shunchun barcha narsaga tayyor bo'ladi. Bunday ruhiy xolatga olib chiqqan ayoldan mutaassiblar kamekadze va terrorchilarni yaratadilar.

Xulosa qilganda, mutaassib shaxslar o'zlarining nopok maqsadlarini amalga oshirishda dinimizda yuksak maqomga ko'tarilgan ayollarimizning ruhiyati asrorlaridan o'z manfaatlari yo'lida foydalanib yurtimiz farovon xayotimizga xavf solib, asrlar davomida shakllangan oila mukaddasligi tushunchasini paymol etmoqdalar. Bu esa o'z navbatida mahallalarda otinoyilar yordamida mutaassib oqim va sektalarning psixologik ta'sir usullarini fosh qilish, ularning zararli oqibatlaridan ogoh qilish bugungi kunning dolzarb vazifasi ekanini ko'rsatmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib ta'kidlash mumkinki, ayollarning faoliyatini ko'zlatish orqali ulardagi o'zgarishlarni baholash asosida turli usullari orqali immunitetlarini shakllantirish mumkin. Yot – begona g'oyalar ta'sirida tushgan nozik jins vakillarining xatti-harakatidan tortib to nutq faoliyatigacha ma'lum miqdorda o'zgarishi tabiiy xol hisoblanadi. Ana shunday ayollar bilan alohida ilmiy asoslangan suhbatlar tashkil etib, ularga yot g'oyalarga nisbatan immunitet shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Ayol shaxsi nihoyatda sodda, juda nozik, tabiatan mexribon o'ta murakkab shu bilan birga tengsiz qahrli hamdir. Unda qanday xususiyat ustunlik qilishi ko'p hollarda uni qurshab turgan hamjinslarga bog'liq bo'ladi. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib ayolning atrofidagi ayollarga ham befarq bo'lmaslik talab etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Ma'rifat ziyosi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahar va viloyatlar bosh imomxatiblarining xotin-qizlar masalalari bo'yicha yordamchilari uchun qo'llanma / Tahrir hay'ati: A. Mansur, I. Usmonov. – : «Toshkent islom universiteti», nashriyoti- matbaa birlashmasi. Toshkent-2015. 213- bet
2. Diniy bag'rikenglik va mutaassiblik (yuz savolga – yuz javob) : mas'ul muharrir O.Yusupov.-Toshkent: : «Toshkent islom universiteti», nashriyoti- matbaa birlashmasi. Toshkent-2017. 101- bet
3. Dilafruz Turdiyeva Adashgan "Nozik xilqat". Movarounnaxr nashriyoti. Toshkent. 2016.
4. Islam: Ensiklopedicheskiy slovar. – M., 1991.
5. Isojonov R. Islom falsafasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent. "Toshkent islom universiteti" nashriyot-matbaa birlashmasi, 2012.
6. Diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy-ma'rifiy asoslari (O'quv qo'llanma) / Mas'ul muharrir A.Ochildiev. – T.: Toshkent islom universiteti, 2008.
7. Xolmurotova Shoxista Mirzaliyevna "Nozik xilqat" G'ofur G'ulom nashriyoti. Toshkent-2017. 35- bet